

BÂRLĂDENI ÎN APĂRAREA LIMBII ROMÂNE LA 1906

Alexandrina IONIȚĂ*

Keywords: intellectuals from Bârlad, Stroe Belloescu, Iorga and the city of Bârlad, defence of the Romanian language, anti-French current, linguistic nationalism

Când, în 12 martie 1906, Nicolae Iorga publica, în ziarul „Epoca”¹, rugămintea către marele public de a nu viziona spectacolul în limba franceză, pentru care făcuse lobby chiar sora fostului ministru de Externe și a viitorului prim ministru de dureroasă amintire, Al. Marghiloman, deși biletele erau vândute (pentru 13 și 15 martie), nu credea nici el că va declanșa o mișcare cu adevărat națională, care va entuziasma intelectualitatea românească din țară și chiar din afara granițelor, o mișcare ce avea să vină ca un taifun deșteptător al conștiinței de sine, cu rezultate concrete nu numai în anii următori, ci chiar în deceniile următoare.

De mai bine de un secol și jumătate, pătrunseseră în mentalul moldovean și muntean, mai mult decât în Transilvania, elemente de limbă, literatură², cultură și civilitate franceză, adoptate nu numai grație calităților unanim recunoscute, dar și din opoziție politică ruso-otomană, astfel că, la începutul secolului al XX-lea, în înalta societate românească limba franceză, mai corectă sau mai puțin corectă, mai fluentă sau mai puțin efervescentă, devenise limba de comunicare culturală, limba română fiind considerată „plebeană”.

N. Iorga explică extrem de sugestiv drumul de la regină la cenușăreașă al limbii noastre, la intersectarea celor două secole: „limba națională n-are drepturi pentru o parte din clasele bogate și puternice, care s-ar cuveni, totuși, să stea în fruntea vieții românești și s-o ajute din rășputeri. În străinătate, anumite cercuri înălțau, cu o batjocură pentru sentimentele de care o lume întreagă se însuflețește astăzi, steagul de trufie al înstrăinării lor.”³ Și, mai radical încă, istoricul conferența astfel: „D-lor, din împrejurări pe care nu le judec, dar pe care le constat cu regret, o parte din poporul românesc nu întrebuințează limba românească, nu o întrebuințează niciodată în conversațiunile dintre ei, nu o întrebuințează, nu numai în aceste conversații dintre ei, dar nici când vin în contact cu alți cetățeni, cari au alte sentimente decât dâșii. Nu o întrebuințează în presa pe care o scriu și pe care o cetesc mai mult, căci în România există două

* ceddemiurg@yahoo.fr

¹ Articolele lui N. Iorga din ziarul Partidului Conservator, „Epoca”, la care colabora din 1902, bisăptămânal, se regăsesc în volumul *Cuvinte adevărate*, București, 1903, retipărit în 1904.

² N. Iorga, *Istoria literaturilor romanice în desvoltarea și legăturile lor*, vol. I-III, București, 1920; *ibidem*, ediție îngrijită de Alexandrina Ioniță și Sanda-Maria Ardeleanu, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2016, *passim*.

³ Toate detaliile în N. Iorga, *Lupta pentru limba românească. Acte și lămuriri privitoare la faptele din martie 1906*, București, Minerva, 1906, 155 p.; cartea a fost reeditată recent sub îngrijirea lui Lucian Pricop, București, Cartex, 2017. Vezi și N. Iorga, *Lupta pentru limba românească. Acte și lămuriri privitoare la faptele din martie 1906*, ediție îngrijită de Sanda-Maria Ardeleanu și Alexandrina Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2019, p. 7. Toate trimiterele se fac la această ultimă ediție, mult mai accesibilă acum decât ediția originală.

foi franceze: „Independența”⁴ și „La Roumanie”, care nu sunt pentru străinii ce ar vrea să afle rostul nostru, ci, mai ales, pentru acei români cari nu pot să-și spurce ochii cetind românește.”⁵

În sprijinul demersului său, istoricul, care la vremea respectivă era deja o autoritate științifică internațională și profesor la Universitatea din București, argumentează faptul de cultură incriminat cu un exemplu imbatabil: în seara zilei de 12 martie, un Jules Brun, pe care istoria l-a pedepsit cu uitarea, dar care știa foarte bine românește, căci era „ziarist român” și „profesor român”⁶, urma să susțină o conferință în limba franceză despre... poezia populară românească... la Ateneul Român (!!!), nu la Comedie Française, pentru un public românesc ! Fără a judeca faptul de la nivelul secolului nostru și a felului de a judeca actual, când deschiderea către universalitate poate găsi faptul firesc, din felul în care istoricul prezenta tema, ea suna cel puțin nefiresc și cel mult cinic, ori și una, și alta, însă, la vremea respectivă, faptul exista incontestabil, la dimensiuni încă insuficient cercetate la niveluri locale, iar istoricul, care a luat atitudine atât de fermă, era o autoritate nu numai națională, ci internațională, de maximă credibilitate și influență socială – și s-a afirmat că, dacă ar fi dorit, ar fi putut răsturna guvernul - a cărui activitate istoriografică și culturală, de până la 1906, evoluase numai în interesul cunoașterii istoriei neamului său.

Însă, în ziua apariției articolului, la 12 martie, N. Iorga susține o conferință la Universitate, în care, coroborând numeroase informații din istoria neamului și din istoria universală, vorbește unei adunări cu adevărat însuflețite, pentru că magnetismul personalității sale științifice se făcea simțit în toată amploarea, despre însemnătatea limbii unui popor, realizând una dintre cele mai frumoase aprecieri ale limbii române: „Tot ce stăpânește un neam, la un anume timp, nu sunt doar numai forme trecătoare, nu sunt elemente brute ale vieții materiale care se amestecă între dânsese și se luptă pentru întâietate, ci numai expresiunile materiale ale aceluia lucru mare și dumnezeiesc, care este sufletul aceluia neam.”⁷

Pledând în fața studenților, și prin ei în fața întregii Românii instruite, pentru statuarea limbii naționale și renunțarea la folosirea cotidiană a francezei, el, care era un recunoscut francofilofon, concluziona, cu experiența istoricului deja afirmat, în ciuda faptului că avea doar 35 de ani: „dacă nu se va ajunge ca poporul să impună limba sa națională sentimentului de iubire al tuturor straturilor sale sociale, dacă nu vom fi în stare, prin cetirea și admirarea aceleiași literaturi, să unim toate păturile sociale ale poporului nostru în aceeași mare unitate etnică, – vom avea soarta Poloniei, țară care odată a avut glorie, a avut strălucire și a cărei urmă se caută încă pe pământul Europei.”⁸

Dintr-un astfel de context, articolul-rugămințe și cursul de la Universitate, în care N. Iorga s-a implicat cu nespusă patimă, în ciuda convingerilor sale⁹, ajungând, contrar structurii sale psihologice de maturitate, la violență verbală („România e statul-cârpă al unui popor-zdreanță, care nu înțelege să fie stăpân acasă la dânsul ?”¹⁰), situația s-a inflammat: studenții manifestă la Ateneu, Liga pentru Unitatea Culturală a tuturor românilor anunță două conferințe

⁴ Cotidianul „L’Indépendance Roumaine” fusese înființat în 1876, avea un caracter monden, uneori brutal, era incorect informat și nu o dată a fost acuzat că primea stipendii din Rusia. În 1899-1901, N. Iorga avusese o rubrică permanentă, cu profil cultural, iar articolele sale, foarte dure, vor fi adunate în volum, *Opinions sincères. La vie intellectuelle des Roumains dans le présent*, Bucurest, 1989. Vezi și *Opinions pernicieuses d’un mauvais patriote. Articles de critique et d’histoire publiés dans „L’Indépendance Roumaine”*, Bucurest, 1900.

⁵ Iorga, *Lupta pentru...*, p. 97.

⁶ *Ibidem*, p. 13.

⁷ *Ibidem*, p. 21.

⁸ *Ibidem*, p. 38-39.

⁹ În anii ’30, N. Iorga mărturisea public: „Acum încep nu ca un romantic, căci sunt, ca de obicei, pentru sentiment și contra sentimentalității, pentru înțelegerea lucrurilor, nu pentru diformarea lor romantică, nu așa cum ar fi început cineva din generația precedentă, care a avut fără îndoială felul său de a vedea lucrurile și acest fel nu este totdeauna al nostru.” (N. Iorga, *Ce ne leagă de Italia*, București, 1936, p. 18, republicat recent în N. Iorga, *Italia. Conferinți*, ediție îngrijită și note de Cristina Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2020, p. 89-118.)

¹⁰ Iorga, *Lupta pentru...*, p. 14.

ale istoricului, studenții devin gălăgioși, se sparg capete, curge și ceva sânge¹¹, iar istoricul este acuzat de agitație. Însă armele lui constau în scris: articolul – în „Epoca”, în „Universul”, citit atunci de aproape toată românimea – și conferința (*Despre drepturile limbii naționale în statul modern*), unde cuvântul său, sprijinit pe argumentul istoric, ridica publicul în picioare cu aplauze frenetice și ovații. Se publică imediat articole în revistele timpului, în care nume prestigioase povestesc țării desfășurarea evenimentelor, argumentează susținerile istoricului, manifestațiile studențimii și semnează, încurajând publicul să ia atitudine: M. Sadoveanu, Emil Gârleanu, Ioan Slavici, Al. Vlahuță, Gh. Coșbuc, Șt. O. Iosif, Eugen Lovinescu ș.m.a.

Imediat sosesc declarații de susținere întru detronarea statutului limbii franceze în societatea românească și împotriva violențelor, prima fiind a cadrelor didactice din București, apoi vine *Moțiunea* studențimii ieșene și a corpului profesoral, cu semnătura lui A. C. Cuza. Fără a renunța, în ciuda violențelor la care s-a dedat poliția asupra studențimii și a acuzației de instigare, Nicolae Iorga continuă *seria* conferințelor de pledoarie pentru apărarea limbii naționale, convins fiind că demersul său are scopul „a se pregăti și mai mult conștiința publică în vederea politicii naționale a viitorului.”¹²

Sosesc scrisori nenumărate: literați, istorici, publiciști, din țară și din străinătate, semnate de nume zdrobitoare ale culturii românești (Sextil Pușcariu, A. D. Xenopol, M. Sadoveanu, Arthur Gorovei), în care se exprimă susținerea luptei lui N. Iorga, iubirea de limbă și de neam, dorința de a încuraja creațiile culturale în limba națională. Istoricul se afirmă acum ca o forță socială și politică, pe care oficialitățile nu-l pot nici intimida, nici corupe, capabilă de a fi creator și animator de curent ideologic, o forță civică și un formator de opinie, am spune azi, care își face auzită vocea cu hotărâre.

De la Viena, adera nu numai Sextil Pușcariu¹³ ori „studențimea academică română”¹⁴, ci și un grup diversificat, în frunte cu Al. Vaida-Voevod; de la Sarajevo, împărtășind protestul în favoarea limbii naționale, un Theodor Filipescu își descria mirarea de a vedea „mania inteligenței române din regat de a imita neamul de pe malul Senei”¹⁵. Un grup numeros, din care nu recunoaștem pe nimeni, foarte probabil studenți aflați la studii, telegrafia din Hohenheim, anunțând înălțător subscrierea lor:

„Colegi, limba neamului și moșia sunt cuvinte mari pentru români: ați dovedit că le înțelegeți, fraților; suntem cu voi. Jos cei ce-și reneagă limba ! Simțind românește, uniți să ținem steagul românesc, limba și țara românească !”¹⁶

De la Cernăuți, nu putea lipsi Societatea Academică „Dacia”¹⁷, după cum din Bucovina nu putea lipsi Nicu Flondor¹⁸ sau Alecu Burlă, în numele Societății de lectură din Cireș (Bucovina aflată în afara granițelor Vechiului Regat). Orașelor Craiova, Galați, Botoșani, Giurgiu, Câmpulung, Alexandria, Roman, Bacău, Fălțiceni, Tulcea, Sibiu ș.m.a., li se adaugă, spre cinstea lui, **Bârladul**. Nu știm dacă scrisorile publicate de N. Iorga, în cartea ce descrie

¹¹ Istoricul însuși va povesti ciocnirea ulterior cu un patetism care este foarte departe de a-l caracteriza: „Și în mijlocul acestei pastorale a tinerimii (manifestare cu dansuri populare, n. ed.) au venit jandarmii pedestrii, au venit sergenții de stradă, au venit jandarmii călări, au venit vânătorii, și au pătat cu o pată de sânge ce nu se va șterge niciodată de pe starea morală a persoanelor care sunt răspunzătoare de cele petrecute și care au pătat cu o pată de sânge această zi albă din dezvoltarea tinerimii noastre, au pătat cu o pată de sânge ce nu va dispărea nici în amintirea lor, pe care o va tortura, și nici în amintirea noastră, care se va înduioșa neconținut la vederea acestei pete roșii de sânge, au pătat crinul primăvăratec al tineretului nostru.”, *ibidem*, p. 93.

¹² *Ibidem*, p. 8.

¹³ *Ibidem*, p. 150.

¹⁴ *Ibidem*, p. 138.

¹⁵ *Ibidem*, p. 140.

¹⁶ *Ibidem*, p. 151.

¹⁷ *Ibidem*, p. 153.

¹⁸ *Ibidem*, p. 114.

evenimentele din 1906, ridicând un imn limbii strămoșești, sunt toate ori ele au fost selectate după puterea de sugestie a exprimărilor, și atunci e posibil să ne lipsescă niște informații. Dar le trecem în revistă, conținutul și semnatarii, spre bună luarea aminte și caldă apreciere a urmașilor:

Un domn **Fotino**, ce semnează simplu, la fel ca „un gălățean”¹⁹ ori „o absolventă”²⁰ a vechiului Institut Oteteleșanu – oameni cu multă decență ce, în mod sigur, nu urmăreau gloria momentului, – consideră că reșezarea limbii române la locul cultural cuvenit este o „măreață mișcare”:

*„Neputând lua parte la frumoasa și măreața d-voastră mișcare, cu sufletul cu tot sunt al vostru, urându-vă succes.”*²¹

La fel cum dl. Fotino a dorit să rămână cvasicunoscut, la fel a fost năzuința celor ce semnează, ca și cum ar fi reprezentanții întregii colectivități, „**Românii din Bârlad**”, asemeni „Tinerimii Brăilene”²², când își făceau cunoscute sentimentele și gândurile:

*„Admirație și dragoste nețermurită trimet românii bârlădeni represintanților neamului. Adânc mișcați, suntem alături de d-voastră și de mândra tinerime universitară, apărători sinceri ai limbii strămoșești.”*²³

Alături de aceștia, însă, regăsim o personalitate bârlădeană de prim rang: **Stroe Belloescu**, al cărui medalion biografic se regăsește, cel mai ușor, în cunoscutul dicționar *Personalități bârlădene*.²⁴ Din căldura cu care îl descrie N. Iorga pe Stroe Belloescu reiese faptul că se cunoșteau personal și se apreciau. Nu e de mirare să răsară, prin vreo norocoasă cercetare, una sau chiar mai multe scrisori între cei doi, ce par a fi mai mult decât simple cunoștințe:

*„Un filantrop din Bârlad, care nu o dată a avut prilejul să ajute bisericile de dincolo sau școlile de aici, și care a dăruit de curând o sumă pentru ajutorarea studenților răniți în turburările neprovocate de dânsii în săptămâna din urmă, Stroe Belloescu”*²⁵ (subl. ns.)

Semnata împreună cu G. C. Râmniceanu, telegrama este la fel de înflăcărată ca majoritatea dintre ele:

*„Considerați-ne în mijlocul dv., aprobând idealul sublim ce urmăriți cu însuflețire pentru limbă și neam.”*²⁶

O altă celebritate locală, și ea semnatară a unei subscrierii la acțiunea studențească inițiată de Nicolae Iorga este **George Tutoveanu**²⁷, care, de curând stabilit în oraș (din 1903) era institutor și publicist, scriitor și animator cultural aflat la început de carieră. El, însă, era la fel de hotărât când semna:

¹⁹ *Ibidem*, p. 150.

²⁰ *Ibidem*, p. 156.

²¹ *Ibidem*, p. 137.

²² *Ibidem*, p. 116.

²³ *Ibidem*, p. 137.

²⁴ Oltea Rășcanu Gramaticu, *Personalități bârlădene. Dicționar*, vol. I: A-J, Iași, Editura PIM, 2012, p. 98-100.

²⁵ Iorga, *Lupta pentru...*, p. 117.

²⁶ *Ibidem*. Este interesantă ortografierea diferențiată a numelui: *Râmniceanu* și *Rimniceanu*.

²⁷ Oltea Rășcanu Gramaticu, *op. cit.*, vol. II, p. 351-355.

„Cu sufletul alături de voi, neclintii străjuitori ai neamului.

TUTOVEANU, I. BONTAȘ, A. CĂPĂȚINĂ.²⁸

O viitoare cercetare ar putea stabili dacă, între acest I. Bontaș și Ioan Bontaș, cel care va fi primar al orașului Bârlad, între 1944 și 1945 (vezi www.wikipedia/lista primarilor Bârladului), există vreo legătură.

Am văzut până acum persoane și personalități, semnând în nume propriu, în colectiv ori telegrafind chiar fără semnătură, din Bârlad, ca semn de susținere arzătoare a limbii naționale, pusă, la început de veac XX, în plan secund, din punct de vedere cultural, de limba franceză. Mai mult decât atât, descoperim implicarea grupului social care este Societatea Științifică Literară „Stroe Belloescu” de la Liceul „Codreanu”: avem sublinierea autorului²⁹, dar și textul în sine:

*„Într-un avânt de mare entusiasm patriotic, ne asociem în totul la lupta sfântă ce duceți pentru păstrarea graiului românesc.”*³⁰ (subl.ns.)

Însă nu par să fie două adeziuni, ci doar una împreună cu relevarea autorului.

Tot în categoria autorilor colectivi putem clasifica emoționanta scrisoare a corpului didactic din oraș:

„Onor Cercului Profesorilor Secundari din București

Domnilor și iubiți Colegi,

Subsemnații, membri ai corpului didactic din Bârlad, **pătrunși de dragostea** pentru limba românească și de **datoria** ce mai ales noi, **profesorii**, o avem de a o păstra neatinsă și de a o cultiva, aderăm în totul la **rezoluțiunile** domniilor voastre, salutând **cu entusiasm** tinerimea și pe toți acei cari luptă pentru acest **ideal sfânt**. (subl. ns.)

C. MIRONESCU, T. NOVAC PEOT, RADU G. RADOVEANU, EUGENIU BULBUC, econ. I. ANTONOVICI, A. FOTINO, G. CONSTANTINESCU-RÂMNICEANU, GEORGE D. NEȘTIAN, V. TRIANDAF, I. BONTAȘ, GH. FINITES, G. ONIȘOR.”³¹

După ordonarea alfabetică a numelor, identificăm următorii bârlădeni, care au subscris acțiunii studentești din 1906: **ANTONOVICI I., BELLOESCU STROE, BONTAȘ I., BULBUC EUGENIU, CĂPĂȚINĂ A., CONSTANTINESCU-RÂMNICEANU G., FINITES GH., FOTINO A., MIRONESCU C., NEȘTIAN GEORGE D., NOVAC PEOT T., ONIȘOR G., RADOVEANU RADU G., RIMNICEANU G. C., TRIANDAF V., TUTOVEANU.**

Imediat se remarcă o semnătură, căci ea atrage atenția: econ(om-stavrofor) **Ioan Antonovici**, care lucra pe vremea aceea, cu siguranță, la impresionanta colecție *Documente bârlădene*, ce avea să fie publicată, începând cu anul 1911, și premiată de Academia Română. Constatăm că unele persoane semnează și în nume personal, dar și în cadrul unei colectivități, ca, de pildă I. Bontaș, care semnează o dată în colaborare cu Tutoveanu și A. Căpățână, și a doua oară în colectivul profesorilor din oraș. Tot de două ori semnează și A. Fotino, o dată singur, a doua oară în cadrul corpului didactic, ocazie cu care îi aflăm inițiala prenumelui și profesia, ca o deschidere de drum spre identificare și creionarea biografică.

După conferințele de la București spre onorarea limbii românești și reșezarea ei pe soclul cultural binemeritat, văzând că întreaga intelectualitate subscrive la curentul cultural

²⁸ Iorga, *Lupta pentru...*, p. 157.

²⁹ *Ibidem*, p. 151.

³⁰ *Ibidem*, p. 157.

³¹ *Ibidem*, p. 162.

declanșat în 12 martie, Nicolae Iorga va întreprinde ceea ce astăzi se cheamă un turneu de conferințe, extins de la capitală la Craiova mai întâi, apoi la Iași, unde prietenul și colaboratorul său, A. C. Cuza, îi va organiza o „grandioasă manifestare”.

Din universul informațional al temei în discuție, vom reda din vorbele lui N. Iorga încă un citat, concentrând ideea fundamentală, pe deplin lămuritoare, pentru a înțelege nu numai rațiunea iorghiană, ci și puterea profundă de convingere a auditoriului, astăzi foarte rar întâlnită:

„Dar în nicio alcătuire nu se poate întrupa mai deplin și mai frumos sufletul unui neam decât în limbă. Limba cuprinde într-o formă înțeleasă veșnic de toți, întrebuințată neconținut de toți, întreaga viață, timp de secole întregi, timp de mii de ani uneori, a poporului aceluia. Limba pe care o vorbim acum nu este numai limba românească de astăzi, nu este ceva fixat acum de gramatici, pe care oamenii să-l întrebuințeze după normele ce se află în aceste gramatici; ea este ființa vie care ni vine din timpurile cele mai depărtate ale trecutului nostru, ea este cea mai scumpă moștenire a strămoșilor cari au lucrat, generație de generație, la elaborarea acestui suprem product sufletesc care este limba.”³²

Neîndoielnic, ar fi interesant de urmărit în ce măsură „franțuzirea” societății bârlădene poate fi vizibilă la începutul secolului trecut, ca și legăturile lui N. Iorga cu mișcarea culturală a orașului, căci ele pot fi urmărite relativ ușor (la Bârlad va conferința abia după război).

Ar fi, desigur, interesant de văzut, în ce măsură au ajuns în presa locală știri despre evenimentele de la București, din zilele de 12-20 martie 1906, după cum lucruri interesante ar putea fi relevare de cercetarea fenomenului de „franțuzire” a înaltei societăți bârlădene, la începutul de secol trecut. Articolul de față având doar un caracter de reliefare, de semnalare a atitudinii civice și culturale a elitei intelectuale bârlădene, nu își propune o analiză detaliată a fenomenului cultural care a făcut din Nicolae Iorga un purtător de drapel și din bârlădenii semnatari o imagine culturală demnă de admirat și de urmat. Identificarea și creionarea biografiilor unora dintre acești oameni de relevanță intelectuală a orașului Bârlad se anunță ca rezultatul unei cercetări aprofundate, ce depășește cadrul unui modest articol de relevare. Nu e de mirare că, pe această temă, se pot dezvolta cercetări de istorie culturală locală, legate de fenomenul „franțuzirii” în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, de import și circulație a cărții de limbă franceză ca vector al transmiterii culturii franceze în mediul bârlădean, al publicațiilor de limbă franceză a vremii ori a ponderii articolelor de limbă și cultură franceză pe plan local. Variante sunt nenumărate și rămân deschise.

PEOPLE OF BARLAD DEFENDING THE ROMANIAN LANGUAGE IN 1906

Using on the documents published by N. Iorga, in his book *Lupta pentru limba românească* (1906), re-edited in 2017 and 2019, the present article emphasised the enthusiast support of 16 intellectuals from Barlad for the national protest movement, initiated by the Romanian scientist, against the usage of French in the daily life, the Romanian high society, cultural creations (with special reference to the theatrical shows) and of the tendency to declass the Romanian language in the cultural environment in favour of the French language.

The intellectual elite's personalities in the city, at the beginning of the 20th century, adhered with enthusiasm to N. Iorga's calling to the support of the Romanian language and vehemently protested against the usage of French instead of the national language, in letters republished here, on their own behalf, of the “Stroe Belloescu” Society and on behalf of the professors at the “Codreanu” High School, some already having a cultural name (Stroe Belloescu), others about to affirm themselves (G. Tutoveanu), others left yet unknown.

³² *Ibidem*, p. 21-22.